

Joanna Mucha-Kujawa ■

TEORETYCZNOPRAWNE ASPEKTY PRZEDSTAWICIELSTWA ORGANIZACYJNEGO JAKO PRAGMATYCZNEGO SPOSOBU REPREZENTACJI OSOBY PRAWNEJ

1. Erozja tzw. organicznej teorii osoby prawnej i jej konsekwencje

Konstrukcja prawna osób prawnych, które odgrywają istotną rolę w życiu społeczno-gospodarczym, biorąc aktywny udział w obrocie prywatnoprawnym, od dawna wzbudzała kontrowersje. W ramach dyskusji teoretycznej, poświęconej wyjaśnieniu istoty osoby prawnej, ścierały się dwa główne nurty teoretyczne: tzw. teorie fikcji prawnej i teorie organiczne osób prawnych. Na gruncie tych rozważań doniosłą rolę odgrywało zagadnienie reprezentacji osób prawnych.

Teoria fikcji, której inspiratorem był F. C. von Savigny, odmawiała osobom prawnym podmiotowości prawnej.¹ Zwolennicy tego kierunku twierdzili, że tylko człowiek może być podmiotem stosunku prawnego, gdyż tylko on jest osobą w znaczeniu prawnym (posiada zdolność do czynności prawnych). Człowiek jako istota zdolna do myślenia i wyrażenia swojej woli może posiadać zdolność do dokonywania czynności prawnych, zaś osoby prawne ze względu na brak natury ludzkiej zdolności takiej nie posiadały. Aby umożliwić osobom prawnym działanie w obrocie prawnym, zaproponowano posługiwanie się fikcją prawną,

¹ F. C. von Savigny, *System des heutigen Römischen Rechts*, II Band, Berlin 1840, s. 236–240, 282 i nast.

pozwalającą traktować wolę organów osób prawnych jako wolę danej osoby prawnej (osobom prawnym w drodze fikcji przypisywano zdolność prawną).

Przypisywanie zdolności prawnej osobom prawnym odbywało się w oparciu o konstrukcję **przedstawicielstwa ustawowego** analogicznie jak ma to miejsce w przypadku osób fizycznych, niezdolnych do dokonywania czynności prawnych (małoletni, ubezwłasnowolniony całkowicie)², dla których ustanawia się przedstawiciela ustawowego. Przy przedstawicielstwie ustawowym osób fizycznych przedstawiciel, działając w granicach określonych ustawą, dokonuje czynności prawnych w imieniu i na rzecz reprezentowanego. Stosowanie konstrukcji przedstawicielstwa ustawowego, przewidzianej dla indywidualnych osób fizycznych postulowano – na gruncie teorii fikcji – dla osób prawnych i ich organów.

Na gruncie teorii fikcji osoby prawne, co prawda, istniały (działały, występowały w obrocie), lecz zdolność do działania w sferze praw majątkowych, w sferze prawa prywatnego przyznawano im w drodze fikcji prawnej, polegającej na działaniu przedstawiciela i przejawach jego woli (woli określonego człowieka), które były przypisywane (jako własna wola i własne działania) osobie prawnej³. Ponadto według przedstawicieli teorii fikcji osoby prawne nie były zdolne do popełnienia przestępstw ani deliktów, ponieważ winę umyślną (*dolus*) albo winę nieumyślną – niezachowanie należytej staranności (*culpa*), można przypisać jedynie osobom fizycznym (przedstawicielom), nie zaś osobom prawnym.⁴

W opozycji wobec teorii fikcji zostały sformułowane teorie uznające realny byt osoby prawnej, w szczególności tzw. **teoria organiczna**. Zgodnie z teorią organiczną organy osób prawnych traktowano jako „organiczne części ustroju osób prawnych”, przypominające pod względem funkcjonalnym organiczne części osoby fizycznej, za pomocą których człowiek objawia swoją wolę⁵. Uznawano, że osoba prawna „jest rzeczywistą i pełną osobą, równą pojedynczej

---

² „W sytuacji przedstawicielstwa z woli chodzi o realizację, o sposób korzystania z prywatnej autonomii, a w sytuacji przedstawicielstwa z ustawy – o możliwość działania, korzystania z prawa przez reprezentowanego”, W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Band 2, Das Rechtsgeschäft, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg-New York, 1965, s. 752.

³ F. C. von Savigny, *System...*, op. cit., s. 312.

⁴ Odmiennie G. F. Puchta, który uważał, że można by przypisać osobie prawnej, skoro można przypisać skutki działań tych osób, także winę umyślną (*dolus*) i niezachowanie należytej staranności (*culpa*). F. C. von Savigny, *System...*, op. cit. s. 312.

⁵ F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie*, tom I, *Część ogólna*, wydanie drugie, Księgarnia Powszechna, Kraków 1948r, s. 119.

osobie ludzkiej”⁶, posiadającą wspólną wolę, działającą przez swoje organy oraz posiadającą zdolność do odpowiedzialności deliktowej.⁷

Na gruncie teorii organicznej została sformułowana **tzw. teoria organów** (O. von Gierke⁸), zgodnie z którą osoba prawna za pomocą organów może działać na zasadzie podobnej do istoty ludzkiej: może myśleć, wyrażać swoją wolę⁹, a realne osoby zbiorcze są nie tylko zdolne do działań prawnych, ale także do wyrażania woli, do działania¹⁰. Dla wyjaśnienia mechanizmu działania organów osoby prawnej posłużono się metaforą – dokonano obrazowego porównania organów osoby prawnej do organów człowieka¹¹, by ukazać w jaki sposób działa osoba prawna, tj. posługuje się (podobnie do człowieka) mową, porusza rękami, działa itd.¹² Te obrazowe porównania z ludzkim organizmem były tylko pomocniczym środkiem poznania działania osób prawnych – działaniem organu było działaniem organu, a nie osoby prawnej, a tylko skutki tego działania **dotyczyły** nie organu samego, ale **osoby prawnej jako całości**. Owe skutki działania organu były **ostatecznie przypisywane**, podobnie jak w teorii fikcji, **osobie prawnej**.¹³

Zarówno na gruncie teorii fikcji, jak i w przypadku teorii organów czynności dokonywane są przez organy, a dopiero ich **skutki przypisywane są osobie prawnej**. W akcie przypisywania skutków prawnych osobie prawnej **nie ma żadnej różnicy między organem (teoria organów) i przedstawicielem (teoria fikcji) – w przypisaniu (zarachowaniu) skutków „zgodzają się” teoria organów i teoria przedstawicielstwa całkowicie**. W sensie prawnym zarachowania, zarówno działania przedstawiciela, jak i działania organu są ostatecznie przypisywane osobie zbiorowej – osobie prawnej. Na gruncie obu teorii występuje więc pewien element „pośredniości” w przypisywaniu skutków dokonywanych czynności – osoba prawna nie działa sama, lecz za pomocą

⁶ K. Larenz, M. Wolff, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Verlag C.H. Beck, München 2004 s. 149.

⁷ O. Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 67., neubearbeitete Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2008, s. 22.

⁸ O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht, Erster Band, Allgemeiner Teil und Personenrecht*, Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig 1895, s. 469 i nast.

⁹ O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht*, op. cit., s. 469 i nast.

¹⁰ O. Von Gierke, *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*, Berlin 1887, s. 603.

¹¹ Ale wyłącznie osoba prawna posiada organy w sensie prawnym (Organe im Rechtssinne). O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 615

¹² O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 472.

¹³ O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 472; D. Kleindiek, *Deliktshaftung und juristische Person: zugleich zur Eigenhaftung von Unternehmensleitern*, Mohr Siebeck, 1997, s. 176–177.

(za pośrednictwem) organu lub przedstawiciela, jedyna różnica będzie polegała na tym, że organ jest częścią osoby prawnej, zaś przedstawiciel stoi na zewnątrz tej struktury.¹⁴

Według twórcy teorii organów O. von Gierkego zachowanie piastuna (zarządcy) organu, dokonanie czynności prawnej lub działań prawnych było zachowywane w jego prawnym skutku osobie prawnej. Gierke, charakteryzując relacje między organem osoby prawnej a tą osobą, w szczególności uwypuklając zarachowanie działań organów tej osobie prawnej, teorię organów (*Organschaft*) traktował jako pewną formę przedstawicielstwa (*Stellvertretung*), lecz nie jako **przedstawicielstwo ustawowe** osób fizycznych (przedstawiciel indywidualno-prawny), ale jako tzw. **przedstawicielstwo organizacyjne** (*organschaftlicher Vertretung*).¹⁵

2. Europejski zwrot w kierunku przedstawicielstwa organizacyjnego

Konsekwencją odróżnienia między działaniem za pomocą organu osoby prawnej (prawnej społeczności – *sozialrechtliche Organschaft*) i działaniem przez przedstawicielstwo prawno-indywidualne (*individualrechtlichen Stellvertretung*)¹⁶ było postrzeganie osoby prawnej jako **pewnej całości złożonej z elementów**¹⁷, pewnego złożonego organizmu, w którym „organ ma swoją pozycję wewnątrz, przedstawiciel na zewnątrz”.¹⁸

Szczególne znaczenie w tym zakresie miało podkreślenie odmienności stosunku przedstawicielstwa organizacyjnego w osobie prawnej (organu) od stosunku przedstawicielstwa między niezwiązanymi, pojedynczymi osobami (tzw. jednostkowego przedstawicielstwa ustawowego). Wskazana odmienność opierała się – po pierwsze – w różnym źródle władzy przedstawicielskiej piastuna organu i przedstawiciela osoby fizycznej, a po drugie – w różnej pozycji prawnej wobec tego, kogo te podmioty reprezentowały.¹⁹ Podstawą upoważnienia (umo-

¹⁴ D. Kleindiek, *Deliktshaftung und juristische Person...*, op. cit., s. 177.

¹⁵ O. Von Gierke, *Die Genossenschaftstheorie...*, op. cit. s. 623.

¹⁶ O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 297.

¹⁷ Pewna prawna jedność, pewien prawny porządek. D. Kleindiek, *Deliktshaftung und juristische Person...*, op. cit., s. 177; przy czym osoba związana (*Verbandsperson*) jest osobą wyłącznie na mocy przepisu prawa. O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 471.

¹⁸ O. von Gierke, *Verhandlungen des 28.DJT (1905) I*, s. 102, 111.

¹⁹ D. Kleindiek, *Deliktshaftung und juristische Person...*, op. cit., s. 177.

cowania do działania) przedstawicielskiego organu osoby prawnej nie jest indywidualna czynność prawna, ale „specyficzny, społeczno–prawny fakt ustanowienia organu”, pewien ustrój (konstytucja) tej osoby prawnej, a więc organizacja osoby prawnej.²⁰

Także relacja prawna piastuna organu (zarządcy organu) wobec osoby prawnej jest różna od pozycji pełnomocnika wobec reprezentowanego. **Osoba fizyczna** (indywidualna) **może**²¹ ustanowić przedstawiciela, który dla niej działa – możliwość tego umocowania jest konsekwencją jej podmiotowości prawnej. Z kolei **osoba prawna (zbiorowa)**, aby nabywać i wykonywać prawa, zaciągać zobowiązania i móc je spełniać, **musi być reprezentowana** (zastępowana) przez piastuna organu. Organ (tworzony przez pojedynczych ludzi) jest więc koniecznym warunkiem udziału osoby prawnej w obrocie prawnym.²² Na tym polegała odmienność działania za pomocą organu (*organschaft*) w stosunku do przedstawicielstwa jednostki za pomocą pełnomocnictwa (*individualrechtlichen Stellvertretung*), będąca swego rodzaju analogią do ustawowego przedstawicielstwa nieletniego przez rodziców, opiekuna lub kuratora.²³

Osoba prawna bez instytucji przedstawicielskiej nie mogłaby istnieć prawnie, członkowie organu przedstawicielskiego (np. członkowie zarządu spółki akcyjnej lub zarządcy spółki z o.o.) znajdują się w ramach tej osoby (a nie – jak pełnomocnicy – na zewnątrz tej zbiorowej osoby), tworząc razem z członkami tej osoby prawnej oraz z przyporządkowanymi przedmiotami majątkowymi zorganizowaną, powiązaną jedność „*zusammengesetzte Ganze*”²⁴.

„Powiązanie” między piastunami (zarządcami organu) i osobą prawną nie można było w sposób wyczerpujący objąć (opisać) za pomocą instrumentarium prawno-indywidualnego przedstawicielstwa osób fizycznych, chociażby dlatego, że piastunowie organów działają nie dla jakiegoś obcego podmiotu jak przedstawiciel osoby fizycznej, lecz występują dla osoby prawnej i nie jako podmiot trzeci, a raczej jako **prawnie organizacyjna część składowa**, której prawa i obowiązki nie mogą być oddzielone od praw i obowiązków osoby prawnej (w odróżnieniu od przedstawicielstwa osób fizycznych).²⁵

²⁰ Ibidem, s. 177–178.

²¹ a jedynie w sytuacji wskazanej w ustawie – musi.

²² O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 472 i nast..

²³ O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 472.

²⁴ O. von Gierke, *Die Genossenschaftstheorie...*, op. cit., s. 176. Skuteczność działań przedstawiciela zależy od norm statutowych i ustawowych. Ibidem, s. 700.

²⁵ Przedstawicielstwo osoby prawnej rozumiane jest nie jako przedstawicielstwo jednej osoby za inną, ale przedstawicielstwo całości przez jej część. O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 474–475.

Osoby prawne mogą działać tylko za pomocą określonych, działających dla nich osób fizycznych (piastunów organów), których **wiedza, wola, działanie i zaniechanie jest normatywnie przypisywane (zarachowywane) osobie zbiorowej**. Relacja prawna między osobą prawną i jej ustawowymi przedstawicielami – organami – jest wprawdzie stosunkiem przedstawicielstwa ale nie jest on identyczny z prawno-indywidualnym przedstawicielstwem, zachodzącym między dwoma niezwiązanymi osobami, lecz **podlega on pewnym osobliwościom przedstawicielstwa organizacyjnego**.²⁶

W czasach współczesnych, skoncentrowanych na nowoczesnym obrocie, poszukuje się adekwatnych – nowoczesnych i harmonijnych rozwiązań, również w zakresie działania i konstrukcji osób prawnych. Jak się wydaje, naturalistyczne (wywodzące się z XIX-wiecznych teorii antropomorfizujących osoby prawne na wzór osób fizycznych) traktowanie organów osób prawnych jako części składowej (składnika struktury) osoby prawnej, wytwarzających wolę tej osoby podlega erozji. Jest to szczególnie zauważalne na gruncie europejskich porządków prawnych.

W państwach europejskich o germańskiej tradycji prawnej do wyjaśnienia **konstrukcji osób prawnych coraz powszechniej stosuje się nie tylko konstrukcję przedstawicielstwa ustawowego**, lecz także – przedstawicielstwa organizacyjnego. Według konstrukcji przedstawicielstwa ustawowego czynność prawna, która jest wynikiem działania przedstawiciela, jest czynnością reprezentowanego²⁷. Co prawda, dokonując czynności prawnej, działa przedstawiciel, lecz on „autoryzuje” czynność dla reprezentowanego i to reprezentowany jest *dominus negotii*.²⁸ Przedstawiona konstrukcja, w odróżnieniu od XIX-wiecznej teorii reprezentacji, **nie posługuje się już fikcją**, lecz konstrukcją **zarachowania** (*zurechnung*). Oznacza to, iż jeżeli przedstawiciel oświadcza, że czynność prawna, której dokonuje, ma skutek dla reprezentowanego i jeśli jest przez niego autoryzowana, to czynność jest skuteczna wobec reprezentowanego. Jeśli działanie przedstawiciela i autoryzację uzna się za ważną, to należy czynność prawną (która jako taka jest czynnością reprezentowanego) uznać za wiążącą

²⁶ D. Kleindiek, *Deliktshaftung und juristische Person...*, op. cit., s. 180–181.

²⁷ P. Laband, *Die Stellvertretung bei dem Abschluss von Rechtsgeschäften nach dem ADHGB*, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht, Erlangen, Bd. 10, 1866, s. 187; W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts...*, op. cit., s. 780.

²⁸ Jeśli przedstawiciel zawiera w cudzym imieniu i w granicach przedstawicielstwa umowę kupna, to wprawdzie on dokonuje czynności prawnej, ale ostatecznie umowa kupna jako wynik czynności prawnej nie jest jego czynnością, lecz jest czynnością reprezentowanego. To reprezentowany, a nie przedstawiciel, jest kupcem lub sprzedającym. Tak W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts...*, op. cit., s. 752.

dla reprezentowanego, a nie dla przedstawiciela.²⁹ Co należy podkreślić – **właściwe przedstawicielstwo rozciąga się dodatkowo na tworzenie woli**³⁰.

Jednakże w doktrynie niemieckiej i austriackiej wyróżnia się coraz częściej obok przedstawicielstwa ustawowego podmiotów prawnych tzw. **przedstawicielstwo organizacyjne** (statutowe) osób prawnych przez ich organy (*organ-schaftlicher Vertretung*)³¹.

W ujęciu teoretycznym przedstawicielstwo organizacyjne polega na tym, że osoba prawna sama jest niezdolna do czynności prawnych (nie może działać) i dlatego zmuszona jest, aby jej działanie opierało się na działaniu jej organów, tj. osób, które są uprawnione, aby tworzyć wolę osoby prawnej. Przedstawicielstwo organizacyjne, jako trzeci, samodzielny rodzaj przedstawicielstwa, jest zrównane z przedstawicielstwem ustawowym.³²

W omawianym rodzaju przedstawicielstwa charakterystyczne jest to, że **organy osoby prawnej** są traktowane jako jej **przedstawiciele organizacyjni (ustawowi)**, którzy **składają własne oświadczenia woli**, lecz **wywołujące skutki prawne dla mocodawcy – osoby prawnej**³³.

Dla ogólnej konstrukcji przedstawicielstwa istotna jest tzw. **władza przedstawicielska**, czyli pewna prawna władza (legitymacja), mocą której skutki prawne czynności prawnej, dokonanej przez przedstawiciela, dotyczą bezpośrednio reprezentowanego.³⁴

Władza przedstawicielska, w zależności od rodzaju przedstawicielstwa, powstaje w różny sposób: a) w przypadku przedstawicielstwa ustawowego na podstawie ustawy lub aktu państwowego, b) w przypadku pełnomocnictwa – na

²⁹ Ibidem, s. 752.

³⁰ „Die eigentliche Stellvertretung jedoch erstreckt sich zugleich auf die Willensbildung”. O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht*, Erster Band, op. cit., s. 296.

³¹ W RFN dyskutowane były też tzw. teoria fikcyjna, teoria realnych związków osobowych i teoria majątku celowego. K. Larenz, M. Wolff, *Allgemeiner Teil...*, op. cit., s. 148.

³² Zdaniem W. Flumego uprawniony do reprezentowania organ osoby prawnej ma pozycję przedstawiciela ustawowego. W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Zweiter Band*, op. cit., s. 780. Zob. B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar*, 6., neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Luchterhand 2011, s. 227; W. Flume, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Zweiter Band*, op. cit., s. 780; K. Larenz, M. Wolff, *Allgemeiner Teil...*, op. cit., s. 83. Podobnie w doktrynie austriackiej wyróżnia się tzw. przedstawicielstwo organizacyjne (przez organy). Zob. np. P. Bydlinski, *Grundzüge des Privatrechts für Ausbildung und Praxis*, 8., wesentlich überarbeitete Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2010, s. 80.

³³ B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 227; podobnie w Austrii zob. P. Bydlinski, *Grundzüge ...*, op. cit., s. 80.

³⁴ B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 227; P. Bydlinski, *Grundzüge ...*, op. cit., s. 227.

podstawie czynności prawnej (pełnomocnictwo), c) w przypadku przedstawicielstwa organu – wynika z tego, że osoba prawna sama nie jest zdolna do działania i dlatego konieczne jest działanie jej organu, tzn. osób, które są upoważnione, aby kształtować wolę osoby prawnej.³⁵

Zgodnie z poglądem, że dla **przedstawicielstwa organu** chodzi o pewien specjalny przypadek (formę) ustawowego przedstawicielstwa, to **przedstawicielstwo organizacyjne** (zgodnie ze sformułowaniem § 26 ust. 2 zd. 1 BGB) zrównuje się jako **trzeci samodzielny rodzaj przedstawicielstwa z przedstawicielstwem ustawowym**³⁶. Zgodnie z teorią organów oświadczenie woli organu osoby prawnej jest **zarachowane osobie prawnej** (nie jest ono oświadczeniem jakiegoś obcego podmiotu) i poprzez działanie organu posiada cechy stanu faktycznego danej czynności prawnej.³⁷

Jak podkreśla się w doktrynie niemieckiej, w zakresie władzy przedstawicielskiej **przedstawicielstwo organizacyjne posiada pewne cechy szczególne, odróżniające je od innych rodzajów przedstawicielstwa**. Po pierwsze – w przeciwieństwie do przedstawicielstwa ustawowego i przedstawicielstwa na podstawie czynności prawnej **przy ustanowieniu władzy przedstawicielskiej organizacyjnej wymaga się aktu ustanowienia jako organu na podstawie prawa spółek**.³⁸ Ustawowe przedstawicielstwo i władza przedstawicielska dla osób prawnych i spółek musi w każdym przypadku być tak szeroka, by przedstawiciel (przedstawiciele) mógł „załatwiać” wszystkie sprawy³⁹

Po drugie – **poza zarachowaniem oświadczeń woli zakres władzy przedstawiciela organizacyjnego obejmuje też zarachowanie skutków działań**, polegających na obowiązku odszkodowawczym za działanie odpowiednio do § 31 BGB (skutki działania zwykłego przedstawiciela zarachowujemy mocodawcy, a wyrządzona przez niego szkoda nie jest zarachowana mocodawcy, lecz ponosi ją sam pełnomocnik). Po trzecie – zasadnicza, strukturalna różnica przedstawicielstwa organizacyjnego wobec przedstawicielstwa ustawowego i

³⁵ Organy zarządzające posiadają władzę przedstawicielską. J. Staudinger, *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einföhrungsgesetz und Nebengesetzen. Eckpfeiler des Zivilrechts*, Neubearbeitung 2008, red. M. Martinek, Sellier – dr Gruyter, Berlin 2008, s. 111.

³⁶ K. Larenz, M. Wolff, *Allgemeiner Teil...*, op. cit., s. 83; O. Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, op. cit., s. 35, 184.

³⁷ B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 227; P. Bydliński, *Grundzüge ...*, op. cit., s. 227.

³⁸ B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 228; A. Baumbach, A. Hueck, *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG*, 19. Auflage, C.H. Beck, München 2010, s. 648.

³⁹ K. Larenz, M. Wolff, *Allgemeiner Teil...*, op. cit., s. 833. Zob. też B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 228 i nast.

przedstawicielstwa na podstawie czynności prawnej polega na **niemożliwości ograniczenia władzy przedstawicielskiej**. W przypadku przedstawicielstwa ustawowego władza przedstawicielska wynika z ustawy, a akt ustanowienia przedstawiciela może zakreślać zakres jego zadań; przy przedstawicielstwie na podstawie czynności prawnej władza przedstawicielska wynika z pełnomocnictwa, w którym można ograniczyć zakres kompetencji pełnomocnika; przy organach osoby prawnej nie istnieje możliwość ograniczenia władzy przedstawicielskiej, gdyż organ osoby prawnej jest powołany do wszystkich czynności dotyczących przedsiębiorstwa (ewentualne ograniczenie działa tylko w stosunku wewnętrznym, a nie na zewnątrz), jest uprawniony do wszystkich działań przewidzianych dla danego organu, a ewentualne ograniczenia władzy przedstawicielskiej w stosunku wewnętrznym nie mają znaczenia dla zewnętrznej reprezentacji wobec osób trzecich.⁴⁰

Przedstawicielstwo organizacyjne na gruncie prawa niemieckiego znajduje wyraz w charakterze przedstawicielskim zarządu stowarzyszenia (§ 26 ust. 2), fundacji (§ 86), spółdzielni (§ 24 I ustawy o spółdzielniach), spółki akcyjnej (§ 78 ustawy o spółce akcyjnej AktG), jak również zarządców spółki z o.o. (§ 35 ustawy o spółce z o.o. – GmbHG), spółki jawnej i komandytowej przez osoby fizyczne działających wspólników stosownie do §§ 123 II, III, 126 II, III HGB (BGHZ 64, 72, 75) i przy przedstawicielstwie spółki partnerskiej (stosownie do § 7 ust. 3 ustawy o partnerstwie z udziałem państwa). Ustawowa konstrukcja przedstawicielstwa nie znajduje jednak zastosowania do czynności prawnych wspólników spółki prawa cywilnego, ponieważ wspólnik spółki cywilnej jest przedstawicielem na podstawie czynności prawnej.⁴¹

W szczególności w świetle prawa niemieckiego dla skutecznego ustanowienia przedstawiciela organizacyjnego – w odróżnieniu od przedstawicielstwa ustawowego i przedstawicielstwa na podstawie czynności prawnej – wymaga się specjalnego aktu ustanowienia na podstawie prawa spółek (§§ 27 I, 84 spółki akcyjnej, 46 nr 5 z o.o.), przez które ten przedstawiciel jest powoływany do pozycji organu. W szczególności umocowanie wynika z umowy spółki, względnie statutu.⁴²

Oprócz ogólnych przepisów BGB, które przewidują traktowanie organów osób prawnych jako przedstawicieli organizacyjnych tych osób, znaczenie odgrywają przepisy szczególne, dotyczące poszczególnych spółek. W literatu-

---

⁴⁰ B. Frensch, [w:] H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, *BGB Kommentar...*, op. cit., s. 228.

⁴¹ Ibidem, s. 227.

⁴² O. von Gierke, *Deutsches Privatrecht...*, op. cit., s. 474–475; P. Bydliński, *Gründzüge ...*, op. cit., s. 318, 670 i nast.

rze niemieckiej, w odniesieniu do spółki z o.o. wprost określa się jej zarządców jako przedstawicieli organizacyjnych w odróżnieniu od ustanawianych na mocy czynności prawnych prokurentów, pełnomocników handlowych itd.⁴³ Akcentuje się przy tym, że ustanowienie zarządcy (ale też rady nadzorczej, zgromadzenia wspólników) nie ma na celu jego umocowania – udzielenia pełnomocnictwa (jak w przypadku ustanowienia pełnomocnika na podstawie czynności prawnej), a chodzi tu o utworzenie organu, przez który i za pomocą którego spółka (osoba prawna) może w ogóle działać.⁴⁴

3. Polska nauka prawa wobec konstrukcji przedstawicielstwa organizacyjnego

W odróżnieniu od teoretycznoprawnego ujęcia konstrukcji organów osoby prawnej w Europie kontynentalnej jako trzeciego, równorzędnego z przedstawicielstwem ustawowym i pełnomocnictwem rodzaju przedstawicielstwa, w literaturze krajowej pojęcie i konstrukcja organu osoby prawnej nawiązuje nadal – ze względu na powszechne traktowanie organów jako „części porządku organizacyjnego osoby prawnej”, a działań tych organów jako działań samej osoby – do teorii organów⁴⁵.

Dla wyjaśnienia mechanizmu działania osoby prawnej stosowana jest, wyrosła na gruncie teorii realistycznej, tzw. teoria organów osób prawnych.⁴⁶ W myśl tej koncepcji organ tworzy i urzeczywistnia wolę osoby prawnej⁴⁷, a

⁴³ A. Baumbach, A. Hueck, *GmbHG*, op. cit., s. 670 – 671.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 671.

⁴⁵ A. Klein, Charakter prawny organów osób prawnych, [w:] *Opera ad ius civile pertinentia charisteria Witoldo Czachórski oblata*, Universitatis Varsaviensis, Varsaviae MCMLXXXV, s. 122–123; S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego. Tom I. Część ogólna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 289 i nast.

⁴⁶ S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego. Tom I*, op. cit., s. 289; M. Pazdan, *Niektóre konsekwencje teorii organów osoby prawnej*, Prace Prawnicze Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1969, s. 204 i nast.; M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, tom I*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 197; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, 9. wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 186 i nast.; S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1962, s. 206, A. Wolter A., J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, wydanie 2 zmienione, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 209; S. Dmowski, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga pierwsza, część ogólna*, Warszawa 1998, uwaga 1 do art. 38; A. Kidyba, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny, tom I, część ogólna*, 2. Wydanie, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 182.

⁴⁷ M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, op. cit., s. 197.

działanie organu traktuje się jako działanie samej osoby prawnej⁴⁸. Stosując prawny mechanizm przypisania, wola organów osoby prawnej zostaje przyporządkowana tej osobie prawnej, stanowiąc z prawnego punktu widzenia wolę osoby prawnej.⁴⁹

Aby działania osób (podmiotów), wykonujących funkcje organów osoby prawnej, mogły być traktowane jako działania tej osoby prawnej, powinny być dokonane jako działania tego organu oraz w ramach kompetencji danego organu. Regulacja taka ma istotne znaczenie przy określeniu skutków wad oświadczeń woli osoby prawnej (przekroczenie kompetencji skutkować będzie nieważnością czynności prawnej).

Dominująca w polskiej doktrynie teoria organiczna⁵⁰ została potwierdzona przepisami Kodeksu cywilnego (art. 38), lecz stanowisko to coraz częściej bywa kwestionowane⁵¹.

Pod wpływem rozwiązań europejskich w nauce polskiej zarysował się pogląd o traktowaniu organów osoby prawnej jako **przedstawicieli organizacyjnych (statutowych)**, to jest trzeciego typu (rodzaju) przedstawicielstwa (obok przedstawicielstwa ustawowego i na podstawie umowy). Zastrzec należy, że taki sposób traktowania organów osoby prawnej nie oznacza jednak powrotu do teorii reprezentacji, przyrównującej osobę prawną do pozbawionej zdolności do czynności prawnych osoby fizycznej.⁵²

---

⁴⁸ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 122; S. Grzybowski (red.) *System prawa cywilnego...*, op. cit., s. 289 i nast., 364–365; E. Płonka, *Mechanizm łączenia skutków działań prawnych z osobami prawnymi na przykładzie spółek kapitałowych*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo CCXXXI, Wrocław 1994, s. 14.

⁴⁹ M. Pazdan, *Niektóre konsekwencje...*, op. cit., s. 206.

⁵⁰ S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, op. cit., s. 289; M. Pazdan, *Niektóre konsekwencje...*, op. cit., s. 204 i nast.; M. Pazdan, [w:] *Kodeks cywilny*, op. cit., s. 197; Z. Radwański, *Prawo cywilne*, op. cit., s. 186 i nast.; S. Szer, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 206; A. Wolter A., J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 209; S. Dmowski, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, op. cit.; A. Kidyba, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny*, op. cit., s. 182.

⁵¹ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit.; S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów wadliwego składu zarządu lub rady nadzorczej w spółkach kapitałowych oraz spółdzielniach*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Zakamycze, Kraków 2005.

⁵² A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 124.

W polskiej doktrynie prawa przedstawicielstwo organizacyjne jest uznawane za rodzaj przedstawicielstwa ustawowego bądź statutowego. Podział przedstawicielstwa na ustawowe, pełnomocnictwo i przedstawicielstwo statutowe wyróżniał R. Longchamps de Berier. Zob. R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, wydanie II, Księgarnia Wydaw. Gubrynowicz i Syn, Lwów 1939, s. 122–139 (§ 19) i s. 81 (§ 14, IV).

Co prawda, zwolennicy teorii organicznej skupiają się na podkreśleniu różnic między organem a przedstawicielem, lecz przywoływane argumenty zdają się nie tyle wskazywać na całkowitą odmienność obu konstrukcji, lecz raczej ukazują **podobieństwa obu instytucji**, a w konsekwencji **uzasadniają wyróżnienie w ramach przedstawicielstwa** trzeciego – obok przedstawicielstwa ustawowego i przedstawicielstwa umownego – rodzaju przedstawicielstwa tzw. **przedstawicielstwa organizacyjnego**.

W literaturze wskazuje się, że dla **wyróżnienia przedstawicielstwa organizacyjnego** istotne znaczenie ma **sposób pojmowania istoty osoby prawnej**, sprowadzający osobę prawną do swoistej konstrukcji prawnej, która – by mogła działać – musi posiadać podmiotowość prawną, zdolność prawną, zdolność do czynności prawnych, zdolność do odpowiedzialności za zobowiązania oraz statut, określający m.in. strukturę organizacyjną danej osoby prawnej. Określenie struktury organizacyjnej osoby prawnej umożliwia wskazanie, czyje ludzkie działania mają wywoływać skutki wobec osoby prawnej, w imieniu której działa organ.⁵³

Za przyjęciem organów osoby prawnej jako przedstawicieli organizacyjnych osoby prawnej przemawia więcej podobieństw niż różnic między instytucjami (konstrukcjami) organów osoby prawnej a przedstawicielstwem. W szczególności wobec **różnic w źródłach umocowania** organu (statut) i przedstawiciela (ustawa lub umowa) zaznacza się, że różnica ta nie jest zasadnicza i uzasadnia jedynie odróżnienie organu osoby prawnej od przedstawiciela umownego czy ustawowego, natomiast **nie wyklucza zakwalifikowania organu jako przedstawiciela organizacyjnego, będącego typem przedstawicielstwa statutowego**.⁵⁴

Wskazuje się wprawdzie, że tylko **organ osoby prawnej** (nie pełnomocnik) może **ustalać obiektywne normy wiążące** w określonych stosunkach, lecz uprawnienie takie przysługuje tylko niektórym organom i tylko w zakresie ustalonym treścią struktury organizacyjnej osoby prawnej. Uprawnienie do ustalania norm wiążących może w określonych sytuacjach przysługiwać również pełnomocnikom⁵⁵.

Zwolennicy teorii przedstawicielstwa organizacyjnego argumentują, że w praktyce wiele **osób prawnych działa przy koniecznym udziale wielu**

⁵³ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 125.

⁵⁴ Ibidem, s. 126; K. A. Dadańska, *Działanie osoby prawnej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 33.

⁵⁵ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 126; K. A. Dadańska, *Działanie osoby prawnej*, op. cit., s. 33.

pełnomocników⁵⁶, a dodatkowo osoba prawna, by istnieć, **nie musi posiadać piastunów organów osób prawnych.**

Przeciwko twierdzeniu, że organ wchodzi w skład struktury organizacyjnej osoby prawnej, zaś przedstawiciel stoi „poza” tą strukturą, zwolennicy teorii przedstawicielstwa organizacyjnego wskazują, że **nie jest wykluczone, by pełnomocnik wchodził w skład struktury organizacyjnej osoby prawnej.** Ponadto jest do pomyślenia sytuacja, że piastun organu mógłby otrzymać pełnomocnictwo wykraczające poza zakres uprawnień danego organu⁵⁷.

Na rzecz tezy, że organ osoby prawnej nie jest przedstawicielem podnosi się, że **oświadczenia piastuna organu** są przypisywane osobie prawnej, stanowiąc jej oświadczenia (uważa się, że czynności dokonuje osoba prawna), zaś oświadczenia **przedstawiciela są jego oświadczeniami** (działaniami przedstawiciela), lecz składanymi w imieniu osoby prawnej. Jednakże w obu przypadkach, tzn. gdy działa piastun organu osoby prawnej lub przedstawiciel, **skutki prawne powstają w reprezentowanym podmiocie – osobie prawnej**⁵⁸. W szczególności, w razie przekroczenia zakresu kompetencji przez organ (piastuna organu) osoby prawnej lub ocenie dobrej lub złej wiary, należy odwołać się do sytuacji, zachodzącej po stronie osoby fizycznej (piastuna organu), podobnie jak w przypadku przedstawicielstwa.

Ostatecznie „różnica w ocenie charakteru działania organu osoby prawnej (jej piastuna) i przedstawiciela wynika właściwie tylko z **zastosowanej techniki w zaliczaniu skutków działania osób reprezentujących na rzecz podmiotów reprezentowanych**”⁵⁹, a więc sprowadza się do **sposobu zaliczenia skutków działań podmiotów działających podmiotom reprezentowanym.** W przypadku działania organu osoby prawnej – zgodnie z tzw. teorią organów – oświadczenia organu są przypisywane osobie prawnej, zaś w przypadku przedstawiciela – w myśl teorii reprezentacji – oświadczenia przedstawiciela są jego oświadczeniami, a następnie są przypisywane osobie prawnej. Zamiana form reprezentacji, tj. oparcie reprezentacji przez osoby prawne na teorii przedstawicielstwa, zaś przedstawicielstwa na teorii fikcji spowodowałyaby – jak twierdzi się w literaturze – zbliżenie obu form reprezentacji⁶⁰.

---

⁵⁶ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 126; M. Pazdan, *Niektóre konsekwencje...*, op. cit., s. 207; A. Wolter A., J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne*, op. cit., s. 211.

⁵⁷ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 126–127.

⁵⁸ Ibidem, s. 127.

⁵⁹ Ibidem, s. 127.

⁶⁰ Ibidem, s. 128.

Wskazuje się też kolejne **argumenty** na poparcie tezy o podobieństwie organów i przedstawicieli, a zwłaszcza przemawiające za **traktowaniem organów osób prawnych jako przedstawicieli organizacyjnych osoby prawnej**⁶¹. Argumentami takimi są cechy charakterystyczne organów osób prawnych i przedstawicieli. **Po pierwsze** – występowanie w charakterze organu lub w charakterze przedstawiciela, **po drugie** – powołanie w charakterze organu lub przedstawiciela, **po trzecie** – działanie w granicach kompetencji w odniesieniu do organów i w granicach umocowania w stosunku do przedstawiciela.

Istotne znaczenie, przemawiające za traktowaniem organów jako przedstawicieli organizacyjnych osoby prawnej, odgrywają też warunki i sposoby działania organów osób prawnych oraz – współdziałanie przy dokonywaniu czynności prawnych przez kilku przedstawicieli organu. Pierwsza sytuacja dotyczy przypadku, kiedy do dokonania czynności prawnej potrzeba współdziałania dwóch organów (np. uchwała zgromadzenia wspólników jako akt woli osoby prawnej, przejawianej później na zewnątrz przez zarząd) lub czynności dokonuje, co prawda, jeden organ, który podejmuje akt woli, jak i wolę tę przejawia na zewnątrz, lecz podejmując uchwałę, czyni to większością głosów, zaś do złożenia oświadczenia woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych wystarczy oświadczenie woli dwóch członków zarządu.⁶² W sytuacji drugiej chodzi o wspólne podejmowanie działań przez działającego w ramach struktury organizacyjnej osoby prawnej piastuna organu i działającego na podstawie czynności prawnej przedstawiciela (zazwyczaj pełnomocnika, prokurenta)⁶³, co wskazuje na uzasadnione traktowanie organów jako przedstawicieli organizacyjnych osoby prawnej. Jedyna różnica, jaka zachodzi w opisanych sytuacjach, dotyczy źródła umocowania organu i przedstawiciela, **skutki prawne dla osoby prawnej w obu przypadkach będą takie same**, a ich działania traktowane na równi.⁶⁴

Podsumowując, wydaje się, że w odniesieniu do organów osoby prawnej można mówić o trzecim rodzaju przedstawicielstwa – tzw. **przedstawicielstwie organizacyjnym**⁶⁵, lecz teoria organów podobnie jak teoria przedstawicielstwa

⁶¹ Ibidem, s. 128–129.

⁶² Ibidem, s. 130–131.

⁶³ Np. jednym z trybów składania oświadczeń woli przez spółdzielnię jest wspólne oświadczenie członka zarządu i pełnomocnika (art. 54 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze, tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1560, 1596), podobnie przy spółce z o.o. zob. art. 205 § 1 k.s.h., przy spółce akcyjnej – art. 373 § 1 k.s.h., art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 1384, z 2015 r. poz. 1322, z 2016 r. poz. 1948, 2260.

⁶⁴ A. Klein, s. 132.

⁶⁵ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 130.

jest tylko środkiem technicznoprawnym „przypisania osobie prawnej skutków prawnych zachowania się piastunów organów danej osoby prawnej”⁶⁶.

4. Pragmatyczne cechy przedstawicielstwa organizacyjnego na tle formalizmu teorii organów osoby prawnej

Problematyka reprezentacji osób prawnych jest niezwykle istotna dla obrotu gospodarczego, gdyż decyduje o prawidłowości czynności prawnych dokonanych przez te osoby.⁶⁷

Zawiązanie spółki nie jest celem samym w sobie, gdyż zasadniczo stoją za tym cele gospodarcze: uczestnicy chcą osiągnąć zysk, do czego wymagane jest działanie. Na tym tle pojawiają się pytania: (1) kto w spółce lub wobec współników w ramach działalności uprawniony jest do dokonywania czynności, a kto jest zobowiązany oraz (2) czyje zachowanie jest bezpośrednio zarachowane spółce.⁶⁸ Zagadnienie zarządzania i prowadzenia spraw spółki, w tym uprawnienie do zobowiązywania spółki, odgrywa więc podstawową rolę dla działania osób prawnych.

W praktyce coraz częściej zdarzają się sytuacje, w których zawierana w imieniu spółki umowa została zawarta w sposób wadliwy (ze względu na tryb lub sposób jej zawarcia) z powodu braku lub przekroczenia kompetencji organów do działania, czy też niezachowania zasad właściwej reprezentacji.

Obowiązujące przepisy nie wskazują wyraźnie konsekwencji prawnych działania tzw. organu rzekomego (fałszywego), tj. osoby, niebędącej organem osoby prawnej lub organem, który przekroczył zakres swoich kompetencji (umocowania) albo nie był w ogóle organem tej osoby gdyż osoba prawna przestała istnieć⁶⁹. W szczególności art. 39 k.c. nie reguluje sankcji, jaka dotyka czynność prawną przy wadliwej reprezentacji osoby prawnej.

Wśród przedstawicieli **doktryny** jeszcze do niedawna **dominował pogląd**, zgodnie z którym umowa zawarta przez rzekomy organ osoby prawnej jest umową **bezwzględnie nieważną**⁷⁰. Nieważność czynności prawnej podejmo-

⁶⁶ Ibidem, s. 137.

⁶⁷ J. Grykiel, *Glosa do uchwały SN z 5.12.2008*, III CZP 124/08, PiP 2009, nr 9, s. 128.

⁶⁸ P. Bydliński, *Grundzüge...*, op. cit., s. 318.

⁶⁹ Z. Radwański, *Prawo cywilne*, op. cit., s. 187–188.

⁷⁰ M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, op. cit., s. 203; K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna*, Kraków 2003, s. 228; M. Pazdan, *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1–449*, t. 1, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2005, s. 113, Ż. Kuniewicz, *Reprezentacyjna funkcja zarządu spółki kapitałowej*, Szczecin

wanej przez fałszywego piastuna organu opierano na regulacji art. 39 k.c., argumentując, że przepis ten w sposób jednoznaczny rozstrzyga zagadnienie konsekwencji działania fałszywego piastuna organu, za czym przemawiała przyjęta przez ustawodawcę teoria organów (art. 38 k.c.)⁷¹ oraz rozróżnienie piastuna organu osoby prawnej oraz przedstawicielstwa na tle pozostałych przepisów k.c., akcentując, że konwalidacja takiej czynności przez kompetentny organ „nie wchodzi w grę”⁷². U podstaw zastosowania konstrukcji bezwzględnej nieważności czynności dokonanej przez tzw. organ rzekomy leżała pewność obrotu oraz ochrona osób trzecich, zawierających umowę z osobą występującą jako organ osoby prawnej.⁷³

Dodatkowymi argumentami przemawiającymi za bezwzględną nieważnością czynności prawnej dokonanej przez osoby działające w imieniu osoby prawnej w charakterze jej organu bez kompetencji do tego były: po pierwsze – różnice między konstrukcją działania przez organ osoby prawnej a działaniem przez pełnomocnika, nie pozwalające na następcze potwierdzenie czynności przez osobę prawną, a po drugie – luka prawna w zakresie określenia skutków prawnych działania fałszywego organu, wobec czego należało stosować przepisy ogólne o bezwzględnej nieważności czynności prawnej (tj. art. 58 § 1 k.c.)⁷⁴.

Należy zaznaczyć, że czynność bezwzględnie nieważna nie wywołuje skutków prawnych zamierzonych przez jej strony od momentu dokonania tej czynności⁷⁶, a więc nie dochodzi do powstania zobowiązania lub uprawnienia

2005, s. 120 – 121.

⁷¹ Zob. J. P. Naworski, *Ważność umowy zawartej przez zarząd spółdzielni*, MoP 2008, nr 8, s. 439.

⁷² M. Pazdan, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, op. cit., s. 203.

⁷³ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 211.

⁷⁴ Wyraźnie rysowała się niejednorodność poglądów co do podstaw prawnych tej nieważności. Z jednej strony wskazywano na przepisy art. 38 w zw. z art. 39 k.c., z drugiej – podstaw nieważności szukano w treści przepisu art. 58 k.c. M. Borkowski, *Konsekwencje prawne działania „fałszywego” piastuna organu osoby prawnej*, PPH 2008, nr 7, s. 57.

⁷⁵ Skutek nieważności takiej czynności prawnej wywodziło z art. 58 § 1 k.c. (orz. SN z 6.03.1991 r., III CZP 8/91, OSNC Nr 7/1991, poz. 94; orz. SN z 3.03.2005 r., II CK 409/04, OSNC Nr 2/2006, poz. 33; orz. SN z 15.03.2002 r., II CKN 1415) lub z art. 39 w zw. z art. 38 k.c. (wyr. SN z 12.12.1996 r., I CKN 22/96, OSNC Nr 6–7/1997, poz. 75)

⁷⁶ Por. J. Preussner-Zamorska, *Nieważność czynności prawnej w prawie polskim*, Warszawa 1983, s. 138 i nast.; Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1976, s. 233 i nast.; S. Sołtyński, *Nieważne i wzruszalne uchwały zgromadzeń spółek kapitałowych*, PPH 2006, nr 1, s. 6.; T. Gizbert-Studnicki, *O nieważnych czynnościach prawnych w świetle koncepcji czynności konwencjonalnych*, PiP 1975, z. 4; M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2012; T. Liszcz, *Nieważność czynności prawnych w umownych stosunkach pracy*, Warszawa 1971.

czy przeniesienia prawa. Przywrócenie ważności czynności prawnej dotkniętej sankcją nieważności nie jest możliwe (tzw. definitywny charakter). Sankcja ta znajduje zastosowanie w najbardziej skrajnych (rażących) wypadkach wadliwości czynności prawnej (naganności postępowania stron), tj. gdy strony, składając oświadczenie woli, nie respektują normatywnych reguł konstrukcji czynności prawnej o charakterze konstytutywnym.⁷⁷

Rozważania teoretyczne w zakresie traktowania organu osoby prawnej jako trzeciego rodzaju przedstawicielstwa, znajdujące impuls w konieczności rozwiązywania problemów płynących z praktyki (obróć gospodarczy), wspiera – uwzględniające tendencje i regulacje międzynarodowe⁷⁸ oraz europejskie⁷⁹ – orzecznictwo sądowe.⁸⁰ Dotychczasowe orzecznictwo cechował niezwykle rygorystyczny, stanowczo odmawiający możliwości analogicznego stosowania do działającego z przekroczeniem zakresu umocowania lub bez umocowania organu osoby prawnej („fałszywego organu”) przepisów o działaniu fałszywego pełnomocnika⁸¹, co prowadziło do uznania (potwierdzenia postulowanej w doktrynie) bezwzględnie nieważności czynności dokonanej przez fałszywy organ.⁸²

Pod wpływem rozwiązań prawnych państw europejskich, przewidujących stosowanie konstrukcji przedstawicielstwa organizacyjnego w odniesieniu do organów osób prawnych (RFN, Austria, Szwajcaria) także w doktrynie polskiej zarysował się pogląd o traktowaniu organów osoby prawnej jako przedstawicieli organizacyjnych (statutowych), a surowe stanowisko jurysprudencji w zakresie nieważności czynności prawnych dokonanych przez tzw. rzekomy organ przeszło ewolucję w kierunku łagodniejszych skutków wzorowanych na sytuacji rzekomego przedstawiciela (pełnomocnika).

Jak się okazuje, **teoria przedstawicielstwa jest pomocna w zakresie rozwiązywania problemów, dotyczących skutków wad oświadczeń woli czynności prawnych, dobrej lub złej wiary osoby prawnej**, a także w sytuacji gdy w imieniu osoby prawnej czynności prawnej dokona tzw. **organ rzekomy**

⁷⁷ A. Bierć, *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, 2. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 575.

⁷⁸ Np. UNIDROIT, zgodnie z przepisami którego możliwe jest potwierdzenie czynności dokonanych bez umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu (art. 2.2.1, 2.2.3, 2.2.5, 2.2.6, 2.2.9 UNIDROIT) oraz przepisy PECL, dotyczące kompetencji (reprezentacji) agentów (art. 3:101–3:304). Szerzej zob. M. Borkowski, *Konsekwencje prawne działania „fałszywego” piastuna organu osoby prawnej*, PPH 2008, nr 7, s. 52–58.

⁷⁹ W szczególności na gruncie prawa niemieckiego.

⁸⁰ Zob. np. orz. SN z 12.12.1996 r., I CKN 22/96, OSN 1997, Nr 6–7, poz. 75.

⁸¹ Np. orz. SN z 12.12.1996 r., I CKN 22/96, OSN 1997, Nr 6–7, poz. 75.

⁸² Orz. SA w Warszawie z 6.06.2002 r., I ACa 13/72/01, OSA 2004, Nr 1, poz. 2, s. 44–49.

(fałszywy), czyli niebędący jej organem, lub organ, który przekroczył zakres swoich kompetencji (umocowania) albo nie był w ogóle organem tej osoby⁸³.

Choć jeszcze do niedawna czynność organu osoby prawnej, dokonana z przekroczeniem kompetencji, traktowana była jako czynność bezwzględnie nieważna (*ex tunc*), nie podlegająca konwalidacji, to pod wpływem tendencji europejskich rozwiązanie to ewaluowało w kierunku przyjęcia łagodniejszych skutków **wzorowanych na sytuacji rzekomego pełnomocnika** (art. 39 k.c. w zw. z art. 103–104 k.c.). Mając na uwadze ochronę pewności obrotu oraz interesy osoby prawnej, opierając się na **zasadzie proporcjonalności**, uznano⁸⁴, że **sankcja bezwzględnej nieważności** czynności prawnych dokonanych z przekroczeniem kompetencji przez organ osoby prawnej – organ rzekomy – jest **nieproporcjonalna do celów, którym ma służyć**.⁸⁵

W sytuacji **przekroczenia zakresu kompetencji przez organ osoby prawnej** w doktrynie⁸⁶ i orzecznictwie⁸⁷ ugruntował się pogląd, że wobec podobieństwa instytucji organu osoby prawnej i pełnomocnika należy **zastosować *per analogiam*** regulację dotyczącą **rzekomego pełnomocnika** (art. 103 k.c.)⁸⁸, skutkującą sankcją **bezskuteczności zawieszanej**, która pozwala na

⁸³ A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 137; K. A. Dadańska, *Działanie osoby prawnej*, op. cit., s. 35.

⁸⁴ Uchwała SN z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSN 2008, nr 2, poz. 14; wyrok SN z dnia 2 marca 2012 r., I UK 300/11, Legalis.

⁸⁵ W literaturze postuluje się ograniczanie automatyzmu stosowania sankcji bezwzględnej nieważności. A. Bierć, *Zarys...*, op. cit., s. 290; S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1375.

⁸⁶ Zob. też I. Weiss, [w:] *Prawo spółek*, S. Włodyka (red.), Kraków 1996, s. 403; A. Szumański, [w:] *Prawo spółek*, S. Włodyka (red.), Kraków 1996, s. 532; R. L. Kwaśnicki, *Zarząd spółki kapitałowej nie jest gorszy niż jej pełnomocnik*, Rzeczpospolita z 18.12.2006; R. L. Kwaśnicki, M. Bogajewska, *Przedstawiciel ustawowy spółdzielni (spółki) nie gorszy niż jej pełnomocnik*, Rzeczpospolita z 9.10.2007; S. Sołtysiński, *Naprawianie nieważnych uchwał zarządu*, Rzeczpospolita z 10.10.2007 r.; tenże, *Bezwzględna nieważność – stępiona sankcja*, Rzeczpospolita z 5.12.2007 r.

⁸⁷ Uchw. SN (7) z 14.09.2007 r., III CZP 31/07.

⁸⁸ Możliwość stosowania *per analogiam* art. 103 i 104 k.c. do czynności prawnych dokonanych przez wadliwy skład organów spółki lub spółdzielni dopuszcza S. Sołtysiński. Zob. S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1367 i nast.

Także SN akceptował możliwość zastosowania przepisów o przedstawicielstwie wobec piastunów organów osób prawnych, zob. np. wyr. SN z 22.07.1998 r., I PKN 223/98, OSNP 1996/16, poz. 509; wyr. SN z 22.01.2002 r., V CKN 650/00, Lex nr 54335, a także – uchw. SN z 30.05.1990 r., III CZP 8/90, OSNC 1990/10–11, poz. 124, w której SN podkreślił, że przepisy dotyczące osób prawnych nie regulują odpowiednio konsekwencji działania fałszywego piastuna organu osoby prawnej i wobec działań piastuna osoby prawnej uzasadnione jest analogiczne stosowanie przepisu art. 103 i 108 k.c.

późniejsze potwierdzenie czynności prawnej dokonanej z przekroczeniem kompetencji (dokonanej przez rzekomy organ)⁸⁹. Na takie rozwiązanie wskazuje się w literaturze, podkreślając, że wobec różnic między piastunem organu a pełnomocnikiem zachodzą też **istotne**, dostrzeżone już wcześniej w literaturze⁹⁰, **podobieństwa tych instytucji**, polegające na tym, że „w obu przypadkach skutki oświadczenia woli reprezentanta (piastuna organu osoby prawnej i pełnomocnika) rozpatrywanego w sensie psychofizycznym przypisuje się innej osobie”⁹¹, a same konstrukcje organów i przedstawicielstwa są **tylko środkami technicznoprawnymi „przypisania** osobie prawnej skutków prawnych zachowania się piastunów organów danej osoby prawnej”⁹².

Podobieństwo jest widoczne również w zakresie powołania piastuna organu i ustanowienia pełnomocnika, w zakresie przesłanek skutecznego działania piastuna organu i ustanowienia pełnomocnika, a także – co do zakresu działania: piastun i pełnomocnik powinni działać w charakterze reprezentanta osoby prawnej w zakresie przyznanych im kompetencji.⁹³ Przyjęcie takiego rozwiązania oparto na luce prawnej, polegającej na braku określenia przez ustawodawcę w art. 39 § 1 k.c. sankcji za naruszenie przepisów o reprezentacji przez organy i przekazania ustalenia tej sankcji sądom na zasadach ogólnych. To sąd w konkretnym przypadku, stosując wykładnię funkcjonalną, powinien zadecydować, jakiego rodzaju **sankcja (proporcjonalna i skuteczna)** powinna być uznana za odpowiednią, w szczególności, czy istnieje możliwość zastosowania **sankcji naprawczych właściwych prawu prywatnemu, w tym – potwierdzenia czynności dokonanej przez fałszywy organ przez osobę prawną.**⁹⁴

W praktyce **przekroczenie kompetencji przez piastuna organu osoby prawnej wykazuje podobieństwo do działania pełnomocnika bez lub z naruszeniem umocowania**, stanowiąc „daleko bardziej istotny problem społeczno-gospodarczy niż naruszenie niewartykułowanego w przepisach Kodeksu cywilnego zakazu dokonywania czynności prawnych piastuna „z samym sobą””⁹⁵, do których analogiczne zastosowanie znalazły przepisy dotyczące zakazu czynności pełnomocnika z samym sobą (art. 108 k.c.)⁹⁶. Kwestia

⁸⁹ Taki sposób ujęcia skutków czynności, dokonanej z przekroczeniem kompetencji znalazł się w Projekcie I Księgi Kodeksu cywilnego.

⁹⁰ Zob. A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 128.

⁹¹ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1369.

⁹² A. Klein, *Charakter prawny...*, op. cit., s. 137.

⁹³ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1367–1370.

⁹⁴ Potwierdził to SN w uzasadnieniu uchw. z 14.09.2007 r., III CZP 31/07.

⁹⁵ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1370.

⁹⁶ Zob. uchw. SN z 30.05.1990 r., III CZP 8/90, OSNC 1990, Nr 10-11, poz. 124.

dopuszczalności stosowania w drodze analogii niektórych przepisów o pełnomocnictwie do działań fałszywego piastuna osoby prawnej (art. 103 i 104 k.c.) ma znaczenie **praktyczne** dla osób prawnych, szczególnie dla spółek (spółdzielni), które występują w obrocie, gdy ich organy nie są obsadzone (są zdekompletowane) lub zostały wadliwie powołane (tzw. „kadłubowy” zarząd, rada nadzorcza).⁹⁷

De lege lata działanie wadliwie powołanych lub nieobsadzonych organów osób prawnych skutkuje **nieważnością** wydanych przez te organy **uchwał**⁹⁸, a ostatecznie bezwzględną nieważnością czynności prawnej. Strona powołująca się na nieważnie dokonaną (przez fałszywego piastuna) czynność prawną może dochodzić jedynie zwrotu świadczenia i naprawienia szkody tylko od fałszywego piastuna (art. 39 § 1 k.c.), nie od osoby prawnej.⁹⁹ Ponadto kontrahent osoby prawnej, któremu nie zależy na skutecznym dokonaniu transakcji, bo np. czynność przestała już mu odpowiadać¹⁰⁰, może powołać się na nieważność dokonanej czynności prawnej tzw. rzekomego organu, a spółka nie może podnieść zarzutu nieważności czynności prawnej rzekomego organu, jeśli rzekomy piastun organu wpisany jest do rejestru (chyba że kontrahent wiedział o tym, iż piastun działał bez umocowania lub z przekroczeniem kompetencji).^{101, 102}

Potrzeba możliwości potwierdzenia czynności prawnej, w szczególności umowy zawartej przez rzekomy organ wydaje się być szczególnie istotna ze względu na niezliczoną ilość, masowość zawieranych w obrocie gospodarczym przez osoby prawne umów. Pewność obrotu, jego intensyfikacja, a także ochrona interesów osób prawnych – jak się wydaje – zostałyby umocniona, jeśli osoba prawna mogłaby następczo – jak ma to miejsce w przypadku pełnomocnika – potwierdzić czynność dokonaną przez tzw. rzekomy organ, a nie godzić się na bezwzględnie nieważność takiej czynności. W doktrynie wskazuje się również na celowościowe uzasadnienie analogicznego stosowania w omawianym zakresie przepisów k.c. wobec fałszywego piastuna organu osoby prawnej – dopuszczenie stosowania tych przepisów w drodze analogii przyczyniłoby się do odpowiednie-

⁹⁷ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1370.

⁹⁸ J. Grykiel, *Skutki wadliwej reprezentacji w ramach organu osoby prawnej*, Prawo Spółek 2008, nr 11, s. 52; S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1370.

⁹⁹ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1382.

¹⁰⁰ Uchwała SN z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2000, nr 2 poz. 14.

¹⁰¹ S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1382–1383. Brak możliwości potwierdzenia czynności dokonanej przez rzekomy organ jest dotkliwy również na gruncie przepisów prawa podatkowego, skutkując koniecznością zapłacenia podatku nawet po upływie kilku lat od dokonania czynności. Ibidem, s. 1383.

¹⁰² S. Sołtysiński, *Skutki działań piastunów...*, op. cit., s. 1383; J. Grykiel, *Skutki wadliwej reprezentacji...*, op. cit., s. 52–53.

go zabezpieczenia interesów niewłaściwie reprezentowanej osoby prawnej.¹⁰³

Ponadto **przyjęcie koncepcji przedstawicielstwa organizacyjnego** mogłoby przyczynić się do rozwiązywania problemów związanych z dokonywaniem czynów niedozwolonych i odpowiedzialnością deliktową osób prawnych, gdyż panująca teoria organów nie uzasadnia w pełni odpowiedzialności deliktowej osoby prawnej.¹⁰⁴ *De lege lata* przyjmuje się, że osoba prawna ponosi odpowiedzialność za czyny niedozwolone jej organu.¹⁰⁵

Z punktu widzenia funkcji i celów osoby prawnej oparcie konstrukcji organów na teorii przedstawicielstwa organizacyjnego stanowi **pragmatyczną alternatywę** dla dotychczasowego, formalnego ujęcia teorii organów, i w znaczący sposób wpłynęłoby na **elastyczność obrotu**.

---

¹⁰³ M. Borkowski, *Konsekwencje prawne działania „fałszywego” piastuna organu osoby prawnej*, PPH 2008, nr 7, s. 55.

¹⁰⁴ A. Gburzyńska-Dulewicz, *Pozycja prawna zarządu i członków zarządu spółek kapitałowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 25–26.

¹⁰⁵ Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 187.

LEGAL ASPECTS OF ORGANIZATIONAL REPRESENTATION
AS A PRAGMATIC TYPE OF LEGAL ENTITY'S
REPRESENTATION

The subject of legal entities' representation in private law trading is of utmost importance because it affects the correctness of legal acts performed by these entities.

The author, having analyzed the origins of legal entity's representation and the form of legal entity's representation on the grounds of European models (Germany) shows that in European countries of German legal traditions the model of organizational representation (*organschaftlicher Vertretung*) is being applied more and more commonly.

On the grounds of Polish law the legal concept and model of the body of legal entities have based on the so called theory of bodies (*organs*) until recently. At present, under the influence of European solutions (Germany, Austria, Switzerland) there is a tendency to treat the bodies of legal entities as organizational representatives (of statute nature), i.e. the third – beside legal representation and based on contract - type of representation. It seems, however, that organizational representation constitutes a pragmatic alternative for the hitherto, formal concept of the theory of bodies (*organs*), which may substantially affect the flexibility of trading.